

اثر سطوح مختلف تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه و اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم کنجد (*Sesamum indicum* L.)

Effect of different levels of plant density and nitrogen fertilizer on grain and its yield components and some quality traits in two sesame (*Sesamum indicum* L.) cultivars

محمد جعفر بحرانی^۱ و غلامحسین بابایی^۲

چکیده

بحرانی^۱، م. ج. و غ. ح.، ۱۳۸۶. اثر سطوح مختلف تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه و اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم (*Sesamum indicum* L.)، مجله علوم زراعی ایران، ۱۵ (۱): ۲۳۷-۲۵۵.

به منظور بررسی اثر سطوح مختلف تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد و اجزای عملکرد دانه دو رقم کنجد (*Sesamum indicum* L.) در سال ۱۳۸۶ در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز واقع در منطقه کوشکک، آزمایشی با استفاده از طرح کرت‌های دو بار خرد شده در قالب بلوک‌های کامل تصادفی به اجرا درآمد. تیمارها شامل نیتروژن در سه سطح (۰، ۵۰ و ۱۰۰ کیلوگرم نیتروژن خالص در هکتار) بعنوان فاکتور اصلی، تراکم بوته در چهار سطح (۱۰۰/۰، ۱۵۰/۰، ۲۰۰/۰ و ۲۵۰/۰ بوته در متر مربع) بعنوان فاکتور دوم و رقم شامل ارقام کنجد محلی زرقان و داراب-۱ در فاکتور سوم بودند. اثر تراکم بوته و کاربرد کود نیتروژن بر تعداد روز پیاپی رسیدگی دانه، تعداد کپسول در بوته، وزن هزار دانه، عملکرد دانه، شاخص برداشت و درصد روغن و پروتئین دانه معنی‌دار بود. با افزایش میزان نیتروژن عملکرد دانه افزایش یافت، ولی واکنش ارقام به سطوح مختلف کود نیتروژن یکسان نبود. اثر ۱۰۰ کیلوگرم کود نیتروژن در هکتار در تراکم بوته ۱۵۰/۰ کیلوگرم کود نیتروژن در هکتار در رقم داراب-۱ بدست آمد. عملکرد دانه با شاخص برداشت همبستگی مثبت و معنی‌دار ($r = -0.31^*$) و با وزن هزار دانه و درصد روغن دانه ($r = 0.23$) داشت. در صد روغن دانه با درصد پروتئین دانه همبستگی مثبت و معنی‌دار ($r = -0.86^{**}$) داشت. در مجموع، دو رقم کنجد از لحاظ عملکرد دانه تفاوت معنی‌داری با هم نداشتند. چنین استنباط می‌شود که رقم محلی زرقان دارای قدرت کود پذیری بیشتری بود. البته رقم داراب-۱ دیررس‌تر از رقم محلی زرقان باشد و بنابراین در مناطقی که در کشت‌های تابستانه کنجد احتمال بارش‌ها و سرمای پاییزه زودرس وجود دارد، برای سهولت در امر برداشت می‌توان رقم محلی زرقان که زودرس‌تر است بکار برد و کود نیتروژن نیز به مقدار کمتری مصرف شود.

واژه‌های کلیدی: تعداد کپسول در بوته، وزن هزار دانه، عملکرد دانه، شاخص برداشت، درصد روغن دانه، درصد پروتئین دانه.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۰۷/۰۵

۱- استاد گروه زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز (مکاتبه کننده)
۲- دانشجوی سابق کارشناسی ارشد زراعت و اصلاح نباتات، دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز

چکیده

تراکم بوته بهینه در کنگد بستگی به رقم، نوع خاک، تاریخ کشت و غیره متفاوت است. به نحوی که مصرف بذر در هکتار مختلف از ۱۰۰ کیلوگرم در هکتار تا ۱۰۰۰ کیلوگرم در هکتار می‌کند. در منطقه تربت حیدریه خراسان رضوی با افزایش تراکم از ۱۰۰ کیلوگرم در هکتار تا ۱۰۰۰ کیلوگرم در هکتار، شاخص برداشت و تعداد کپسول در بوته کاهش یافت، ولی وزن هزار دانه و تعداد دانه در کپسول تحت تاثیر قرار نرفت و بالاترین عملکرد دانه در رقم محلی زرقان با تراکم ۱۰۰ بوته در متر مربع (غفلی و رحیمیان، ۱۳۸۵)، در مرودشت افزایش تراکم بوته کنگد از ۱۰۰ بوته در متر مربع باعث افزایش عملکرد دانه و عملکرد بیولوژیک و کاهش تعداد کپسول در بوته گردید و روی وزن هزار دانه و درصد پروتئین دانه تاثیری نداشت (پاپری مقدم فرد و بحرانی، ۱۳۸۵). بین فاصله خطوط ۱۰۰ سانتی‌متر و ۲۰۰ سانتی‌متر تفاوت معنی‌داری از نظر عملکرد دانه کنگد در داراب وجود ندارد (۱۰۰ سانتی‌متر). در عین حال، پور (۱۳۸۵) در همین محل بالاترین عملکرد دانه کنگد رقم داراب-را در تراکم بوته ۱۰۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر ذکر نمود. در دزفول حداکثر عملکرد دانه و روغن ۱۰۰ سانتی‌متر از تراکم ۱۰۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر در هکتار (۱۰۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر) بود (Bakhshandeh and Rahnema, 2006).

ادبسی و همکاران (Adebisi et al., 2005) مقایسه ارقام کنگد نشان دادند که عملکرد برخی ارقام در تراکم ۱۰۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر در هکتار (۱۰۰ × ۱۰۰ سانتی‌متر) حداکثر بود و با کاهش تراکم از ۱۰۰ بوته در متر مربع تعداد کپسول در بوته افزایش یافت و عملکرد دانه با کاهش عرض ردیف‌های کاشت افزایش یافت (Chungarol et al., 1991). دیلیپ و همکاران (Dilip et al., 1991) گزارش کردند که در بین تراکم‌های ۱۰۰/۱۰۰ سانتی‌متر و ۲۰۰/۲۰۰ سانتی‌متر تراکم‌های ۱۰۰/۱۰۰ بوته در متر مربع آخرین تراکم بوته (۱۰۰/۱۰۰ بوته در متر مربع) عملکرد

دانه کنگد بیشتری تولید کرد. کامل و همکاران (Kamel et al., 1983) بیشترین عملکرد دانه کنگد در تراکم ۱۰۰ بوته در متر مربع دست آوردند.

مصرف کودهای شیمیایی واکنش چندانی نشان نمی‌دهد و این احتمالاً در اثر کودپذیری ارقام محلی می‌باشد (Bennet et al., 1996). در عین حال، ساکی (۱۳۸۵) بالاترین عملکرد دانه کنگد را با مصرف ۱۰۰ کیلوگرم نیتروژن در منطقه هویزه دست آورد. در پاپری مقدم فرد و بحرانی (۱۳۸۵) افزایش نیتروژن تا ۱۰۰ کیلوگرم به صورت معنی‌داری سبب افزایش تعداد کپسول در بوته، عملکرد دانه و عملکرد بیولوژیک گردید، ولی روی وزن هزار دانه تاثیری نداشت و بین سطوح ۱۰۰ و ۲۰۰ کیلوگرم نیتروژن در هکتار تفاوت معنی‌داری نبود. در ۱۰۰ سانتی‌متر، با افزایش تراکم بوته و سطوح نیتروژن، عملکرد دانه افزوده شد و بالاترین عملکرد دانه در رقم محلی زرقان در تراکم ۱۰۰ بوته در متر مربع و ۱۰۰ کیلوگرم در هکتار نیتروژن دست آمد.

هاروی و همکاران (Sinharoy et al., 1990) سینگ و همکاران (Sing et al., 1992) و راماکریشنان و همکاران (Ramakrishnan et al., 1996) گزارش کردند که کاربرد به ترتیب ۱۰۰ و ۲۰۰ کیلوگرم نیتروژن در هکتار سبب افزایش عملکرد دانه کنگد گردید. بنت و همکاران (Bennet et al., 1996) اظهار داشتند که کاربرد ۱۰۰ و ۲۰۰ کیلوگرم نیتروژن باعث افزایش عملکرد دانه به میزان ۱۰۰ و ۲۰۰ درصد نسبت به شاهد گردید. بالاسوبرامانیان و همکاران (Balasubramaniyan et al., 1995) ۱۰۰ کیلوگرم دانه کنگد را در ۱۰۰ بوته در متر مربع و ۱۰۰ کیلوگرم نیتروژن دست آوردند.

هدف از این پژوهش، بررسی تاثیر سطوح تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه و اجزای آن در دو رقم کنگد در منطقه شرق مرودشت اراضی زیر سد درودزن استان فارس بود.

مواد و روش

این آزمایش در سال ۱۳۹۳ در مزرعه تحقیقاتی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز واقع در کوشک (طول جغرافیایی ۲۹ درجه و ۵ دقیقه شرقی، عرض جغرافیایی ۵۰ درجه و ۵ دقیقه شمالی با ارتفاع ۱۱۱۱ متر از سطح دریا) ۱۱ کیلومتری شمال غرب شیراز و ۱۱ کیلومتری شرق مرودشت و از اراضی زیر سد درودزن، با استفاده از طرح کرت‌های دو بار خرد شده در قالب بلوک‌های کامل تصادفی در ۳ تکرار اجرا گردید. تراکم بوته به عنوان فاکتور اصلی در چهار سطح (۱۱/۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱/۱۱ بوته در هکتار) کود نیتروژن به عنوان فاکتور فرعی در سه سطح (۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱ گرم در هکتار) و رقم (محلی زرقان و اصلاح شده داراب-۱۱) عنوان فاکتور فرعی-فرعی در نظر گرفته شد. هر دو رقم کنگد و ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱ دیررس هستند (غفلی و رحیمیان ۱۳۹۳)، پور، ۱۱/۱۱/۱۱). روش کاشت با صورت ردیفی با کشت ۱۱ × ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱ × ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱ × ۱۱/۱۱/۱۱ تر بود و جهت رسیدن به تراکم‌های مورد نظر در چند مرحله پس از سبز شدن بوته، ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱.

زمین آزمایشی قبل از کشت در حالت آیش بود و ویژگی‌های خاک محل آزمایش در جدول ۱ ارائه شده است. کشت بذرها با صورت دستی و در عمق ۱۱/۱۱-۱۱/۱۱ متری انجام شد و برای سهولت جواندزنی روی بذرها با خاک نرم پوشانیده شد. جهت پیشگیری از بیماری‌های خاکزی بذرها قبل از کاشت با بنومیل به

نسبت دو در هزار ضد عفونی شدند. در طی دوره داشت گیاه، بوته‌های آلوده به بیماری‌های گل سبز (Phyllody) و بوته‌میری (*Fusarium oxysprum* F. sp Sesame) کنگد حذف گردیدند. همچنین، در طول فصل رشد با ۱۱/۱۱/۱۱ های هرز به صورت دستی مبارزه گردید.

اولین آبیاری در اول تیر ماه و آبیاری دوم زمانی که گیاهان به ارتفاع ۱۱/۱۱/۱۱ متری رسیدند، انجام و آبیاری‌های بعدی هر دو هفته یک بار تکرار شدند. کود نیتروژن با شکل اوره به صورت تقسیط در سه مرحله از رشد گیاه (پس از تنک و در ارتفاع ۱۱/۱۱/۱۱ متری ۱۱/۱۱/۱۱ ها، اوایل گلدهی و پُر شدن کپسول ۱۱/۱۱/۱۱) صورت سرک در کف جوی‌ها و بین ردیف ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱.

برداشت گیاهان در چهارم آبان ماه پس از حذف ردیف‌های حاشیه از قسمت میانی واحدهای آزمایشی ۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱ مربع انجام شد. چون رطوبت دانه بالا بود، ابتدا آنها روی پلاستیک در محل سر پوشیده قرار داده شدند و پس از چند روز عملکرد دانه، عملکرد بیولوژیک و شاخص برداشت اندازه‌گیری شدند. قبل از برداشت ۱۱/۱۱/۱۱ بوته از هر کرت به صورت تصادفی انتخاب و تعداد کپسول در بوته، وزن هزار دانه، درصد روغن دانه با استفاده از روش ۱۱/۱۱/۱۱ (۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱ درصد پروتئین با استفاده از روش کج‌لدال (۱۱/۱۱/۱۱ و ۱۱/۱۱/۱۱) اندازه‌گیری شدند. داده‌ها با کمک نرم‌افزار MSTATc تجزیه آماری گردیدند و میانگین‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن مقایسه شدند.

جدول ۱- ویژگی‌های فیزیکی- شیمیایی خاک مزرعه آزمایشی.

Table 1. Soil physico-chemical properties of experimental site.

Organic matter (%)	ماده آلی (درصد)	2.0
N (%)	نیتروژن (درصد)	0.2
P (mg/kg)	فسفر (میلی‌گرم در کیلوگرم)	26.5
pH	اسیدیته	7.5
Texture	ساختار	Clayloam
Soil order	رده خاک	Ramjerd fine mixed, mesic, Typic Calcixerpts

۲۴۰

جدول ۲- اثر سطوح تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه، اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم کنجد.

Table 2. Effect of levels of plant density and nitrogen fertilizer on grain yield, yield components and some quality traits in two sesame cultivars

تیمار Treatment	تعداد روز تا رسیدگی دانه Days to maturity	تعداد کپسول در بوته Capsuls per plant	وزن هزاردانه (گرم) 1000-grain weight (g)	عملکرد دانه (کیلوگرم در هکتار) Grain yield (kg/ha)	شاخص برداشت (درصد) Harvest index (%)	روغن دانه (درصد) Oil content (%)	پروتئین دانه (درصد) Protein content (%)
تراکم بوته (گیاه در متر مربع) Plant density (plant m²)							
16.6	118.2a	76.9a	3.7a	1084c	33.6a	53.8a	23.0b
20.8	118.5a	73.6a	3.6ab	1447b	25.9a	55.1a	23.9ab
33.0	119.1a	58.3b	3.6ab	1700b	26.4a	56.9a	24.6ab
41.6	119.5a	52.7b	3.5b	2001a	26.1a	54.3a	25.7a
کود نیتروژن (کیلوگرم در هکتار) Nitrogen fertilizer (kg ha⁻¹)							
0	117.0c	40.3c	3.6a	1382b	25.0a	56.1a	23.2b
60	118.7b	70.0b	3.6a	1594ab	25.7a	55.2a	24.3ab
120	120.7a	86.0a	3.7a	1698a	25.7a	53.8a	25.3a
رقم Cultivar							
Darab-14	120.9a	63.8b	3.5a	1542a	24.7a	55.6a	24.2a
Local Zarghan	116.8a	67.8a	3.7a	1573a	26.3a	54.4a	24.4a

اعداد در هر ستون و هر تیمار، که دارای حروف مشابه باشند بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح ۵٪ اختلاف معنی داری ندارند.

Means, in each column and treatment, followed by similar letters are not significantly different at 5% probability level- using Duncan's Multiple Range Test.

در این مطالعه، اثر تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه، اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم کنجد بررسی شد. نتایج نشان داد که افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش عملکرد دانه و اجزای آن می‌شود. همچنین، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش شاخص برداشت و روغن دانه می‌شود. در نهایت، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش پروتئین دانه می‌شود.

درصد روغن دانه تحت تاثیر معنی دار تراکم بوته و سطوح نیتروژن و رقم قرار نداشت که با نتایج (Gosh and Patra, 1993) مطابقت دارد. با وجود اینکه تراکم بوته سبب افزایش شاخص برداشت شد، ولی در تراکم زیاد (جدول ۲) برداشت کاهش یافت و این به علت افزایش سایه‌اندازی و رقابت بین بوته‌ای و در نتیجه، کاهش نفوذ نور به درون سایه‌انداز گیاهی می‌باشد که در مقایسه با تراکم‌های کمتر مواد فتوسنتزی کمتری به دانه اختصاص می‌یابد (Adebisi et al., 2005). ارقام کنجد از لحاظ شاخص برداشت تفاوت

شرایط اقلیمی منطقه کوشک بود. اثر تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه، اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم کنجد بررسی شد. نتایج نشان داد که افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش عملکرد دانه و اجزای آن می‌شود. همچنین، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش شاخص برداشت و روغن دانه می‌شود. در نهایت، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش پروتئین دانه می‌شود.

در این مطالعه، اثر تراکم بوته و کود نیتروژن بر عملکرد دانه، اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در دو رقم کنجد بررسی شد. نتایج نشان داد که افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش عملکرد دانه و اجزای آن می‌شود. همچنین، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش شاخص برداشت و روغن دانه می‌شود. در نهایت، افزایش تراکم بوته و کود نیتروژن باعث افزایش پروتئین دانه می‌شود.

جدول ۳- اثر متقابل تراکم بوته × کود نیتروژن × رقم بر عملکرد دانه در دو رقم کنجد
Table 3. Interaction of plant density × nitrogen fertilizer × cultivar on grain yield of two sesame cultivars

تراکم بوته (بته در متر مربع) Plants density (Plant m ²)	رقم Cultivar	نیتروژن (kg ha ⁻¹) Nitrogen (kg ha ⁻¹)		
		0	60	120
16.6	Darab-14	825k	1318fj	1200jk
	Local Zarghan	870jk	979jk	1309fk
20.8	Darab-14	1104ijk	1477ei	1629bh
	Local Zarghan	1272gk	1488di	1714ag
33.0	Darab-14	1507ci	1519bi	1957ac
	Local Zarghan	1513bi	1912ae	1912ae
41.6	Darab-14	1995abc	2164a	1981abc
	Local Zarghan	1968ad	1892ae	2002ab

اعداد در هر ستون و هر تبار، که دارای حروف مشابه باشند بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانک در سطح ۵٪ اختلاف معنی‌داری ندارند.

Means, in each column and treatment, followed by similar letters are not significantly different at 5% probability level- using Duncan's Multiple Range Test.

جدول ۴- ضرایب همبستگی بین عملکرد دانه و اجزای آن و برخی صفات کیفیتی در کنجد.

Table 4. Correlation coefficients between yield and its components and some quality traits in sesame

	عملکرد دانه Grain yield	تعداد کپسول در بوته Capsuls per plant	وزن هزار دانه 1000-grain weight	برداشت Harvest index	درصد روغن دانه Oil content
Capsuls per plant	0.06 ^{ns}				
1000-grain weight	-0.13 ^{ns}	-0.14 ^{ns}			
Harvest index	-0.31*	-0.03 ^{ns}	0.19 ^{ns}		
Oil content	0.23 ^{ns}	-0.16 ^{ns}	0.15 ^{ns}	0.09 ^{ns}	
Grain protein	0.18 ^s	0.10 ^{ns}	-0.15 ^{ns}	-0.03	-0.86**

* و ** در سطح ۵٪ و ۱٪ معنی‌دار.

* and ** Significant at 5% and 1% probability levels, respectively.

با کاربرد ۱۰۰ کیلوگرم نیتروژن در هکتار حاصل گردید.

عملکرد دانه با شاخص برداشت همبستگی مثبت و کاملاً معنی‌داری داشت که با نتایج پاپری مقدم‌فرد (۱۳۹۴) نیز مشابه است، ولی با درصد روغن دانه همبستگی منفی داشت (Weise, 2000) (جدول ۴). همبستگی بین عملکرد دانه و درصد روغن دانه (r = -0.86**) مربوط به درصد پروتئین با روغن دانه بود و چنین حالتی اغلب در دانه‌های روغنی وجود دارد (Bennet et al., 1996; Sinharoy et al., 1990). تعیین روابط بین عملکرد دانه و اجزای عملکرد از لحاظ اصلاح کنجد اهمیت دارد. در مجموع، این پژوهش نشان داد که بالاترین

کنجد از لحاظ میزان روغن دانه با هم تفاوت معنی‌داری نداشتند، ولی در مجموع رقم داراب-۱۴ دارای درصد روغن دانه بیشتری بود (پاپری مقدم‌فرد و بحرانی، ۱۳۹۴). با افزایش تراکم بوته، درصد پروتئین دانه نیز افزایش یافت (جدول ۴). درصد روغن دانه نیز با افزایش میزان مواد هیدروکربنه و غیره به پروتئین‌ها در گیاه علت این امر باشد (غفلی و رحیمیان‌مشهدی، ۱۳۹۴). افزایش سطوح کودی نیتروژن سبب افزایش درصد پروتئین دانه شد پاپری مقدم‌فرد، ۱۳۹۴). از لحاظ درصد پروتئین بین دو رقم کنجد اختلاف معنی‌داری وجود نداشت و بالاترین درصد پروتئین دانه در رقم محلی زرقان با تراکم ۱۰۰/بته در متر مربع و

عملکرد دانه کنجد (□□□□) کیلوگرم در هکتار) در تراکم □□/هکتار بوته در متر مربع (□□□ هزار بوته در هکتار) □□ کیلوگرم در هکتار نیتروژن از رقم داراب-□□□□ دست امد (جدول □). دو رقم کنجد از لحاظ عملکرد دانه تفاوت معنی داری با هم نداشتند. ولی استنباط □□ شود رقم محلی زرکان دارای قدرت کودپذیری

منابع مورد استفاده

پاپری مقدم فرد، ا. ۱۳۳۳. تاثیر مقادیر مختلف کود ازته و تراکم بوته بر ویژگی‌های زراعی، عملکرد دانه، درصد روغن و پروتئین دانه دو رقم کنگد (*Sesamum indicum* L.) در منطقه کوشک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شیراز. ۱۳۳۳.

پاپری مقدم فرد، ا. و م. ج. بحرانی. تاثیر کاربرد نیتروژن و تراکم بوته بر برخی ویژگی های زراعی کنگد. علوم کشاورزی ایران. ۱۳: ۱۱۱-۱۱۷.

□□□□□. ز. □□□□□. روش های متداول در تجزیه مواد غذا □□□□□. انتشارات دانشگاه شهر از. □□□□□.

□□□□حسینی، ع. بررسی اثر تقسیط کود ازت بر عملکرد و اجزاء عملکرد کنگد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران. □□□□ □□.

صالحی، م. ۱۳۸۸. بررسی دقیق مناسب‌ترین فاصله خطوط کاشت کنگجد داراب-۱۳۸۸. کارنامه بررسی دانه‌های روغنی سازمان تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی فارس. ۱۳۸۸.

غفلتی، م. و ح. رحیمیان مشهدی. ۱۳۹۹. بررسی اثر تراکم کاشت بر عملکرد و اجزای عملکرد چهار رقم کنجد. ۱۳۹۹. علوم و صنایع کشاورزی. ۱۳: ۱۳۳-۱۴۱.

پور، ش. ۱۳۹۹. های تحقیقاتی دانای های روغنی در استان فارس. مرکز تحقیقات کشاورزی فارس. ۱۱۱.

پور، ش. ۱۳۹۳. گزارش نهایی طرح تحقیقاتی بررسی و مقایسه عملکرد لاین‌های منتخب توده‌های محلی کنبجند. مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی فارس. ۱۳۹۳.

تکنایی، ا. ۱۳۸۵. آزمایش روغن و چربی. مرکز نشر دانشگاهی، تهران. ۱۳۸۵.

Adebisi, M. A., M. O. Ajala, D. K. Ojo, and A. W. Salau. 2005. Influence of population density and season on seed yield and its components in Nigerian sesame genotypes. *J. Tropical Agric.* 43: 13-18.

Balasubramanian, P., P. Gnanamurthy, and V. Dharmaligam. 1995. Response of irrigated sesame varieties to planting design and nitrogen. *Sesame and Safflower Newseletter*. 101: 59-62.

Bennet, M. R., K. Thaigalingam, and D. F. Beech. 1996. Effect of nitrogen application on growth, leaf nitrogen content, seed yield and seed components of sesame. *Sesame and Safflower Newsletter*. 11: 21-28.

Dilip, M. A., Jumdar, and S. Roy. 1991. Response of summer sesame to irrigation, row spacing and plant population. Ind. J. Agron. 37: 758-762.

Chungarol, S. R., D. A. Chavana, U. V. Alse, and G. V. Yeaonkar. 1991. Effect of plant density and variety on yield of sesame. *Indian J. Agron.* 37: 380-385.

- Gosh, D. C., and K. Patra. 1993.** Effect of plant density and fertility levels on growth and yield of sesame in dry season of Indian subtropics. *Indian. Agriculturalist* 32: 83-87.
- Kamel, M. S., R. Sabana, and M. N. Abu-hugaza. 1983.** Population arrangements and fertility effect on yield of seed of irrigated sesame. *Zeits Chirift Faracker and Pflanz Zehbav.* 156: 252-259.
- Metwally, M. A., N. S. El-Yazal, and F. N. Mahrous. 1984.** Effect of irrigation and nitrogen fertilizer on sesame. *Egyptian J. Soil Sci.* 42: 64-68.
- Patra, A. K., D. C. Gosh, Mishira, S. K. Tripathy, M. K. Nanda, and S. C. Mahapatra. 1996.** Growth models and path coefficient analysis of sesame in dry season. *Field Crops Abst.* 49(10): 976.
- Rahnma, A., and A. Bakhshandeh. 2006.** Determination of optimum row spacing and plant density for unbranched sesame in Khuzestan province. *J. Agric. Sci. Technol.* 8:25-33.
- Ramakrishnan, A. N., A. Sundram, and K. Apparoo. 1996.** Influence of fertilization on yield and yield components of sesame. *Field Crops Abst.* 49(5): 452.
- Singh, S. B., Y. S. Chauhan, and G. S. Verma. 1992.** Effect of row spacing and nitrogen level on yield of sunflower (*Carthamus tinctorius* L.) in salt-affected soil. *Ind. J. Agron.* 37: 90-93.
- Sinharoy, A. R. C., A. Samul, M. N. Ahsam, and B. Roy. 1990.** Effect of different sources and levels of nitrogen on yield attributes and seed yield of sesame varieties. *Environ. Ecol.* 8: 211-215.
- Weise, E. A. 2000.** Oilseed crops. Blackwell. Sci., Ltd, Oxford, UK, pp 364.

Effect of different levels of plant density and nitrogen fertilizer on grain yield and its components and some quality traits in two sesame (*Sesamum indicum* L.) cultivars

Bahrani, M. J.¹, and G. H. Babaei²

ABSTRACT

Bahrani, M. J., and G. H. Babaei. 2007. Effect of different levels of plant density and nitrogen fertilizer on grain yield and its components and some quality traits in two sesame (*Sesamum indicum* L.) cultivars. **Iranian Journal of Crop Sciences.** 9(3): 237-245.

A field experiment was conducted to evaluate the effect of different levels of plant density and nitrogen fertilizer (N) on grain yield and its components and some quality traits in two sesame (*Sesamum indicum* L.) cultivars-using split-split plot arrangement in randomized complete block design with three replications at Agricultural Research Station of Kushkak, College of Agriculture, Shiraz University in 2002 cropping season. The treatments included: plant density (16.6, 20.8, 33.0 and 41.6 plants m⁻²) assigned to main plots, nitrogen fertilizer (N) (0, 60, and 120 kg ha⁻¹) and cultivars (CV) (Local Zarghan and Darab-14) were randomized in sub-plot and sub-sub plots, respectively. Both plant density and N fertilizer had significant effect on days to maturity, capsule number per plant, 1000-grain weight, grain yield, harvest index, oil and protein contents. Grain yield of cultivars increased with increased N rate, but CVs had different response to N levels. There was a significant interaction between N × plant densities × CV on grain yield, and the highest grain yield (2161 kg ha⁻¹) was produced by Darab-14. in 41.6 plants m⁻² and 60 kg N ha⁻¹, which was not significantly different from local Zarghan, at this plant density. Grain yield had negative and significant correlation ($r = -0.31^*$) with harvest index and positive correlation ($r = 0.23$) with 1000-grain weight and oil content. Grain oil content had negative and significant correlation ($r = -0.86^{**}$) with grain protein content. In summary, two sesame cultivars had no significant yield differences, but it local Zarghan, was more responsive to N application. Of course Darab-14 is harvested later relative to local Zarghan and therefore, it is recommended early maturity local Zarghan be sown where there are early autumn rain and cold with less N fertilizer application.

Keywords: Capsule number per plant, 1000-grain weight, Grain yield, Harvest index, Oil content, Protein content.

Received: May 2007

1- Professor, Shiraz University, Shiraz, Iran (Corresponding author)

2- Former M.Sc., Student, College of Agriculture, Shiraz University, Shiraz, Iran